

spowoduje ogromną stratę czasu; z punktu widzenia techniczno-wojskowego należy podkreślić inne jeszcze znaczenie Legionów, a mianowicie znaczenie tradycji dla wojska. Legiony wniosą do nowotworzącej się armii polskiej swoją tradycję bojową, to zapłodni nowe wojsko duchem Legionów, stanowiąc to może o wartości wojska ¹⁾).

31. III. 1917

Przemówienie poniższe zostało wygłoszone na dwunastym posiedzeniu plenarnym w dn. 31. III. 1917 r. Porządek dzienny posiedzenia w pkt. 2 przewidywał sprawozdanie Komisji Wojskowej. Po wygłoszeniu sprawozdania z prac Wydziału Wykonawczego zabrał głos J. Piłsudski.

Brygadier Piłsudski stwierdza, że prace Komisji Wojskowej w dalszym ciągu są w zawieszeniu, gdyż nic planowego robić nie można, bo się nie wie, jaka ma być rola Rady Stanu. Pracy realnej nie ma, sytuację zaciemnia jeszcze dziś zakomunikowana odpowiedź p. generał-gubernatora w kwestii współdziałania Rady Stanu przy pertraktacjach rządów niemieckiego i austro-węgierskiego w kwestii armii polskiej ²⁾). Ze spraw bieżących w Komisji Wojskowej referent zaznacza, że:

¹⁾ Po przemówieniu J. Piłsudskiego, zabrał głos A. Śliwiński, który zaznaczył, że «Plenum Rady Stanu powinno obecnie upoważnić Wydział Wykonawczy do asygnowania 12.000 mk. na potrzeby żywnościowe Legionów, wobec tego, że sytuacja może się zmienić, i Legiony, jak należy się spodziewać, pozostaną w kraju. Wydział Wykonawczy sumę tę może wyasygnować na własną odpowiedzialność». W związku z tym mówca stawia konkretny wniosek: «Tymczasowa Rada Stanu upoważnia Wydział Wykonawczy do asygnowania na potrzeby żywnościowe Legionów 12.000 mk. z funduszu ofiar na Wojsko Polskie». Wniosek ten został jednomyślnie uchwalony i sprawy wojskowe, przewidziane w porządku dziennym, wyczerpane.

²⁾ Tymczasowa Rada Stanu zwróciła się pismem z dn. 17. III. do obu generał-gubernatorów (Beselera i Kuka) z prośbą o dopuszczenie przedstawiciela T. R. S. do rokowań, jakie miały prowadzić w sprawie wojska polskiego rządy austro-węgierski i niemiecki. Dn. 25. III. T. R. S. otrzymała od Beselera odpowiedź odmowną, umotywowaną tym, że tego rodzaju współdziałanie T. R. S. z obu rządami nie leży ani w granicach rozporządzenia o utworzeniu T. R. S. ani zatwierdzonego przez nie regulaminu. Poza tym dopuszczenie przedstawiciela T. R. S. do pertraktacji uważa Beseler za niepotrzebne, gdyż i tak jest ona stale informowana o wszystkich zamiarach obu rządów w sprawie wojska, udział zaś delegata nie tylkoby rozwiązania tej sprawy nie przyspieszył, lecz opóźnił, ponieważ wprowadzanie kwestii natury politycznej, bądź partyjnej wniosłoby za sobą dalsze powikłania ze szkodą dla organizacji armii polskiej. Odpowiedź gen.-gub. lubelskiego Kuka była grzeczniejsza, lecz również odmowna. Odczytał ją bar. Konopka na posiedzeniu w dn. 6. IV. 1917 r.

1) napłynęło wiele statutów projektowanych Towarzystw, które chciałyby Radzie Stanu pomóc w dziedzinie prac wojskowych. Statutów tych zgłoszono wiele, kilka Towarzystw stawia sobie nieraz jedne i te same zadania, lub też zakres prac analogiczny i niedostatecznie rozgraniczony. Komisja postanowiła wobec tego wybrać specjalną Podkomisję ¹⁾, któraby statuty te rozpatrywała i starała się zjednoczyć Towarzystwa o podobnym zakresie działania.

2) Dalej Komisja zajęła się likwidacją tych Towarzystw, których działalność mogła kolidować z Radą Stanu, więc np. likwidację Polskiego Skarbu Wojskowego przy Polskiej Organizacji Wojskowej wobec utworzenia Komitetu Ofiary Narodowej ²⁾. Referent osobiście był zdania, by skarb ten zlikwidować z dniem 15 kwietnia br., Komisja jednak termin ten uchylili.

3) Napłynęło wiele skarg i spraw, związanych z zatarciem, istniejącym pomiędzy P. O. W. i Inspektoratami Werbunkowymi, zależnymi od obu pp. generał-gubernatorów ³⁾.

Wobec stałej nagonki na P. O. W. referent proponował rozwiązanie tego Stowarzyszenia, aby usunąć tarcia i różne podejrzenia; Komisja Wojskowa jednak wypowiedziała się przeciw temu i wybrała na razie specjalną Podkomisję, która ma się zwrócić do obu stron dla zbadania sprawy, dla złagodzenia tarć i powstrzymania wzajemnych nieporozumień. Wreszcie Komisja Wojskowa jednogłośnie przyjęła następujący wniosek p. Jankowskiego:

«Wobec ujawniających się coraz silniej rozbieżności w społeczeństwie polskim na tle nierozstrzygniętej sprawy wojska i wobec szkodliwości takiego stanu rzeczy dla sprawy polskiej w ogóle, a Wojska Polskiego w szczególności — Komisja Wojskowa przedkłada Tymczasowej Radzie Stanu niedozowną konieczność doprowadzenia jak najszybszego sprawy tworzenia wojska do pomyślnego załatwienia».

¹⁾ Do Podkomisji tej weszli: Ludwik Górski, Andrzej Maj i Franciszek Radziwiłł.

²⁾ Komitet Ofiary Narodowej powołany został do życia przez Wydział Wykonawczy T. R. S. z końcem marca 1917 r. W skład tego Komitetu weszło 12 osób: ks. Włodzimierz Czetwertyński (junior), ks. prał. Jan Gnatowski, ks. prał. Zygmunt Chelmiński, Aleksander Grobicki, Stefan Krzywoszewski, Stanisław Libicki, Wacławowa Niemojowska, Józef Piłsudski, ks. Eustachy Sapieha, Stanisław Staniszewski, Bronisław Szlubowski, Stanisław Wessl.

³⁾ Tj. od gen. Beselera, gen.-gub. okupacji niemieckiej, i gen. Kuka, gen.-gub. okupacji austriackiej.

Bezpośrednio po przemówieniu Piłsudskiego Kunowski odczytał następującą interpelację:

1) «Czy Komisji Wojskowej wiadomo, że Komisariaty Werbunkowe rozsyłają Biurom Werbunkowym cyrkularze, w których wskazują, że zadaniem patroli wojskowych ma być podkreślenie powagi i znaczenia Rady Stanu, zbieranie danych o działalności wrogiego Radzie Stanu obozu, badanie działalności księży, nauczycieli, wójtów i pisarzy gminnych?

2) Czy Komisji Wojskowej wiadomo, że Komisariaty Werbunkowe informują podległe im biura, że zgodnie z wolą Rady Stanu, werbunek zostanie powierzony osobom cywilnym, przez Komisariaty Werbunkowe Radzie Stanu wskazany?

3) Czy Komisji Wojskowej wiadomo, że Biura Werbunkowe rozsyłają na piśmie sprawozdania z posiedzeń Rady Stanu i rozpowszechniają tendencyjnie przedstawione wnioski, przez członków Rady Stanu zgłoszone?

4) Czy Komisja Wojskowa przedsięwzięta, ewentualnie jakie środki przedsięwziąć zamierza, aby żołnierze polscy nie byli używani do posług policyjno-wywiadowczych, aby nie zajmowali się akcją polityczną i nie powoływali się w tej akcji na stanowisko Rady Stanu i to w sposób powadze Rady Stanu ubliżający?»

Brygadier Piłsudski odpowiada, że co do ustępu pierwszego interpelacji, to sprawa jest mu znana, konkretnie wie o jednym z takich cyrkularzy; poza tym skarżyli się mu poszczególni oficerowie werbunkowi, że muszą wskazane w interpelacji dane zbierać; co do ustępu drugiego interpelacji, to również wie o jednym tego rodzaju fakcie; co do ustępu trzeciego, to zasadniczo nie rozumie, dlaczego interpelacja w tej sprawie jest skierowana do Komisji Wojskowej, skąd ona ma o tym wiedzieć? Mówca wie, że istnieją rozmaite niedyskrecje co do posiedzeń Rady Stanu, na tym tle wynikają nawet sprawy honorowe, wie np. o jednej takiej kwestii, wynikłej pomiędzy jednym z członków P. O. W. i oficerem werbunkowym, który jakoby ze słów jednego z członków Rady Stanu rozpowszechniał przekręcone wiadomości ze sprawozdania P. O. W., złożonego Radzie Stanu; co do ustępu 4. interpelacji, to sprawa ta była na Komisji Wojskowej podnoszona, ponieważ były również w tej sprawie skargi z całego kraju. Mówca był u płk. Szeptyckiego ¹⁾ w tej sprawie, który oświadczył mu zupełnie kategorycznie, że Inspektoraty Werbunkowe zupełnie od niego nie zależą i nie ma żadnego wpływu na ich działal-

¹⁾ Płk Stanisław Szeptycki, ówczesny Kdt Legionów Polskich.

ność, jedynie tylko prawo dyscyplinarne w stosunku do oficerów. Na zapytanie, co to są Inspektoraty Werbunkowe¹⁾, od kogo zależą itd., żadnej odpowiedzi udzielić nie może, jest to sprawa niejasna; o ile prywatnie wie, są one zależne od obu generał-gubernatorów. Podobnie niejasna jest też sprawa zależności Departamentu Wojskowego od Naczelnego Komitetu Narodowego; jedynie pewnym jest oświadczenie Komendy Legionów, że od niej Inspektoraty Werbunkowe zależne nie są; będąc ogromnym przeciwnikiem politykowania żołnierzy, wystąpił z tym do płk. Sikorskiego, żadnej jednak odpowiedzi dotąd nie ma.

Po wyczerpującej i burzliwej dyskusji w sprawie Inspektoratów Werbunkowych, w której zabierało głos szereg mówców zabrał ponownie głos Piłsudski.

Brygadier Piłsudski widzi w całym tym zatargu dwie strony: polityczną i wojskową; co do wojskowej, zgadza się zupełnie z ks. oficjałem Przeździeckim, zgadza się również na wydanie rozkazu. Ale, gdy chodzi o politykę, o wydawanie pism, to jest to sprawa zupełnie inna; jeżeli mowa o zgodzie, to nie będzie on nigdy przeciw niej, będzie do niej nakłaniał i to z zapomnieniem o bardzo poważnych różnicach i uchybieniach; ale jest tu i strona prawna; pod tym względem p. Grendyszyński ma rację. Istnieje Tymczasowa Rada Stanu i uważa się za rząd moralny, występowanie więc w jej imieniu może odbywać się tylko za wyraźnym jej zezwoleniem. Dotychczas występowanie to jest robione przez organy nieupownomocnione, Rada Stanu nie upoważniła bowiem do takich wystąpień żadnej instytucji. Inspektoraty Werbunkowe istnieją, jako instytucje związane z wojskiem, ale do sprawy wojskowej jest powołana Rada Stanu. Twierdzenie, że Rada Stanu nie wydała żadnej odezwy w kwestii wojska, nie upoważnia nikogo poza nią do jej wydania. Postawiono tu pytanie, w jakim stosunku dziś stoi Departament Wojskowy do N. K. N., nie wiemy, czy Inspektoraty wojskowe są dalszym ciągiem Departamentu Wojskowego, więc słuszne jest pytanie; nie wiadomo, z kim Inspektoraty związane są prawnie; jeżeli rozpowszechniały one odezwę Rady Stanu, to nie było to robione na podstawie prawnej, lecz na podstawie osobistej znajomości z poszczególnymi oficerami; rozpowszechniają one poza tym i inne druki, które nie były wcale aprobowane przez Radę Stanu; szkoda, że nie ma na posiedzeniu p. Łempickiego, który

¹⁾ Pytanie to postawił członek T. R. S. Grendyszyński, korzystając z interpelacji, wniesionej przez Kunowskiego.

przy pomocy Inspektoratów zwoływał Zjazd, może od niego są Inspektoraty zależne? Byłoby to może i dobre, gdyż świadczyłoby o pośredniej zależności od Rady Stanu. Wyjaśnienie wszystkich poruszonych kwestyj jest obowiązkiem Rady Stanu¹⁾.

6. IV. 1917

Przemówienie poniższe wygłoszone zostało na trzy-nastym plenarnym posiedzeniu w dn. 6. IV. 1917 r. Posiedzenie to zostało poświęcone wyłącznie sprawie wojska i zająćcia stanowiska wobec deklaracji rządu rosyjskiego z dn. 30. III. 1917 r. Przed przejściem do porządku dziennego marsz. kor. Niemojowski prosi sekretarza T. R. S., A. Sławińskiego, o odczytanie zasadniczej deklaracji²⁾ T. R. S. Po dyskusji nad deklaracją³⁾, Niemojowski przechodzi do 1 pktu obrad, odczytując trzy wnioski w tej materii⁴⁾. Po ich odczytaniu zabrał głos bar. Konopka, prosząc o powtórne ich odczytanie, ponieważ miał przed sobą inny tekst. W odpowiedzi «Brygadier Piłsudski zaznacza, że przez pomyłkę rozdał inny tekst. Tekst dobry brzmi tak, jak go odczytał p. marszałek koronny. Po zarządzonym głosowaniu wnioski 1 i 2 przechodzą przy jednym sprzeciwie (Wł. Studnicki), wniosek 3-ci jednomyślnie. W dalszym ciągu głos zabrał J. Piłsudski.

Brygadier Piłsudski komunikuje, że członkowie Tymczasowej Rady Stanu w porozumieniu ze sobą postanowili, aby specjalna Komisja opracowała komunikat w kwestii wojskowej, gdyż dotychczas Tymczasowa Rada Stanu w kwestii wojska prasie nic nie komunikowała. Komisja postanowiła ograniczyć się do suchego wyliczenia faktów, nie wdając się w ich ocenę, i opracowała następujący komunikat:

Komunikat w sprawie organizacji Wojska Polskiego.

1) Tymczasowa Rada Stanu w odezwie swej z dn. 15-go stycznia zapowiedziała, jako swą «radosną a pilną konieczność», tworzenie armii narodowej.

2) W dn. 16-go stycznia 1917 r. Polska Organizacja Wojskowa oddała Radzie Stanu «swe siły i krew» do rozporządzenia.

¹⁾ W zakończeniu dyskusji, na wniosek St. Dzierżbickiego, przekazano sprawę wyjaśnienia stosunku Inspektoratów Werbunkowych do N. K. N. i T. R. S. Podkomisji, o której J. Piłsudski mówił w sprawozdaniu z prac Komisji Wojskowej.

²⁾ Deklaracja ta została uchwalona na 10 nadzwyczajnym plenarnym posiedzeniu T. R. S. w dn. 19. III. 1917 r.

³⁾ W dyskusji zabierał głos jedynie Wł. Studnicki, który zgłosił ze swej strony votum separatum.

⁴⁾ Wnioski te zamieszczone są w 13 pktcie «Komunikatu w sprawie organizacji Wojska Polskiego» por. niżej.